

מלאכת בורר (סי' שיט)

במשכן הפרידו את הסממנים והפסולת זה מזה, כדי לתקן את הסממנים שיהיו ראויים לצביעת היריעות, ומכאן הגדרת מלאכת בורר: **הפרדת אוכל ופסולת המעורבים זה בזה כדי לתקנם**.¹

ונמצא שבשביל שיהיה איסור בורר צריך שיתקיימו שני תנאים: [א] שתהיה כאן **תערובת של אוכל ופסולת**, [ב] שהברירה תיעשה **בדרך תיקון**.

בשיעורים הבאים נלמד מה נחשב "פסולת" ומה ההגדרה של "תערובת", ומה נחשב "ברירה בדרך תיקון".

אוכל ופסולת

תכלית מלאכת בורר היא: לתקן את התערובת על ידי הפרדת האוכל והפסולת זה מזה.²

לפיכך האיסור אינו רק להפריד "פסולת" ממש מתוך אוכל, אלא אפילו בתערובת שיש בה רק "אוכל", אם **אינו רוצה** בחלק ממנה, נחשב אותו החלק כפסולת אצלו³, ואסור להפרידם זה מזה.⁴

ודווקא בתערובת של **שני מינים**, אבל בתערובת של **מין אחד** אע"פ שאינו רוצה בחלק ממנו לא נעשה בזה לפסולת⁵, ולא שייך בו איסור בורר אלא **בפסולת גמורה**⁶, שהדרך להפרידה מן האוכל ואינה נאכלת עמו⁷.

טעם החילוק בין שני מינים למין אחד הוא מפני שרק בשני מינים יש **תיקון** בהפרדתם זה מזה⁸, ולכן אפילו במין אחד אם יש **הבדל מהותי** בין חלקי התערובת, נחשב הוא כשני מינים.

ומצינו בפוסקים **שלוש דוגמאות** להבדלים מהותיים:

מקורות והוספות

¹ ויש להדגיש: מלאכת בורר אינה רק ב"אוכל" ממש, אלא **בכל תערובת שיש בה לפחות שני מינים** (מ"ב ס"ק טו).

² ביאורו"ל סעיף ג ד"ה לאכול.

³ שו"ע סעיף ב ומ"ב ס"ק יב. והיינו שאינו רוצה לאוכלו בסעודה זו, אבל אם רוצה לאוכלו באותה סעודה אפילו לאחר זמן אינו נחשב פסולת (מ"ב ס"ק יג) **ואם אינו רוצה בכל התערובת** אפילו אם יש בה אוכל ופסולת ממש, כגון שיירי הארוחה, לא שייך בה איסור בורר כיון שהכל נחשב כפסולת (שש"כ פרק יב הערה מט).

⁴ ואפילו אם **רוצה לאכול את שני החלקים**, ג"כ אסור להפרידם זה מזה מפני שמתקנם בכך, אא"כ עושה זאת בדרך המותרת ביד ולאחר (ביאורו"ל ס"א ד"ה ובורר).

⁵ רמ"א סעיף ג ומ"ב ס"ק טו שכן הסכמת האחרונים.

⁶ מ"ב ס"ק טו. ואפילו אינה פסולת גמורה אלא **ראויה לאכול על ידי הדחק** שייך בה איסור ברירה, אלא שאינו איסור תורה אלא דרבנן, מלבד בתערובת של דבר לח שהפסולת מתערבת באוכל לגמרי והוי ברירה גמורה, ולכן אפילו ראוי לאכילה על ידי הדחק יש בו איסור ברירה מן התורה (מ"א ס"ק פ"ג א"א סוף ס"ק יט).

⁷ שו"ע ורמ"א סעיף י. ולכן אין איסור **לסנן מים** הראויים לשתייה בלי סינון, **ולקלף ירקות** שהדרך לאכלם בקליפתם (שש"כ פ"ג סעיף לד וסעיף ג). אמנם מי **שמקפיד** לסנן את המים קודם השתייה או לאכול ירקות בלי קליפה, יש להחמיר ולהחשיבם כפסולת (ביאורו"ל ד"ה הואיל וארחו"ש פ"ג ס"מ) ויש מחלקים בין סינון מים לקילוף ירקות, דבסינון מים אין הפסולת חלק מהאוכל, אבל קליפת הירקות היא חלק מהאוכל, ויש לומר דאף שהוא מקפיד בטלה דעתו (שש"כ שם הערה פח).

וכל זה דווקא באוכל ופסולת **ממין אחד**, אבל **בשני מינים** אע"פ שהדרך לאכלם יחד אינם נחשבים כדבר אחד (שש"כ פ"ג הערה קעג בשם הגרש"א אול"צ ח"ב פרק לא הערה י, וביארו הטעם כי במין אחד בטלה הפסולת לאוכל, אבל בשני מינים אע"פ שנאכלים יחד לא מתבטל מין אחד לחברו).

⁸ כמו שהביא בסי' הלכות שבת בשבת עמ' תקמט בשם האחרונים **שבמין אחד לא ניכר מעשה ברירה כלל ולכן אין חפצו לאכול יוצר חילוק ביניהם**.

[א] **שם** - כאשר לחלקי התערובת יש שמות שונים, וכגון שני מיני דגים או עוף⁹.

[ב] **טעם** - כאשר יש לחלקי התערובת טעם שונה¹⁰.

[ג] **שימוש** - כאשר משתמשים בחלקי התערובת לדברים שונים¹¹.

תערובת

עיקר איסור בורר הוא **בתערובת גמורה** של אוכל ופסולת, כאשר האוכל והפסולת אינם ניכרים בפני עצמם, והפוסקים החמירו לאסור ברירה בכל אוכל ופסולת המעורבים יחד, אע"פ שניכר כל מין בפני עצמו¹².

אכן האיסור הוא רק באופן שהאוכל והפסולת **נראים ממש מעורבים** אבל אם הם מונחים זה לצד זה, לא שייך ברירה כלל¹³.

וכן מותר לכתחילה **לשטח את התערובת** באופן שלא יהיה נראה כתערובת, ושוב לא יהיה בה איסור בורר¹⁴.

ואע"פ ששיעור "תערובת" משתנה בכל דבר לפי עניינו, מ"מ מצינו בזה **כמה כללים** בדברי הפוסקים:

◊ אפילו **דברים גדולים הניכרים זה מזה** החמירו הפוסקים ששייך בהם איסור בורר אם מונחים יחד בלא סדר¹⁵, אא"כ ניכר מצד עצמותם שהם **אינם מעורבים**¹⁶.

◊ **דבר גדול המונח במים** לא שייך בו איסור בורר כלל כיון שעומד לעצמו ואינו נראה כתערובת¹⁷, **ובדבר קטן השקוע במים** בוודאי שייך איסור בורר כיון שנראה כמעורב, אבל **בדבר קטן הצף במים**, אע"פ שאינו נראה כמעורב, הסכמת הפוסקים להחמיר¹⁸.

מקורות והוספות

⁹ רמ"א סעיף ג פמ"ג א"א סוף ס"ק יט מ"ב ס"ק טו. אכן בשני חלקי עוף שונים כגון שוק וכנפים, לדעת רוב הפוסקים אינם נחשבים שני מינים, כיון שע"פ כולם נקראים בשם "עוף" (ארח"ש פרק ג סעיף לג חזו"ע שבת ד עמ' קפט) אמנם הגרשז"א כתב שנחשבים כמין אחד (מאור השבת חלק ג מכתב מ אות ג).

¹⁰ פמ"ג א"א ס"ק ה וס"ק יט ומ"ב ס"ק טו לגבי בשר צלי ומבושל. אמנם כאשר לשניהם יש אותו סוג טעם, ורק טעמו של האחד שונה מעט, וכגון תפוחים המוצים ומתוקים, אפשר שנחשבים מין אחד (מ"ב בשם הפמ"ג וכמו שבארנו באיל משולש פ"ב הערה עו ומעה"ש פ"ג הערה סה וכן דעת הגר"ע פריד שליט"א).

¹¹ ששי"כ פרק ג סעיף כח וסעיף כט ארח"ש פרק ג סעיף לב. וכגון שצריך דווקא את החתיכות הגדולות כדי לכבד אורחים חשובים וכיוצא בזה.

¹² ביאורה"ל סעיף ג סוף ד"ה לאכול. וכתב שלא החמירו בזה אלא כאשר יש חשש חיוב דאורייתא ולא כאשר יש רק איסור דרבנן.

¹³ ששי"כ פרק ג הערה ז בשם הגרשז"א. וכע"ז הביא בשם הערוה"ש בסעיף ט שכתב בתירוץ הראשון שבדבר הניכר הרבה לעין הוואה לא שייך בו ברירה..

◊ ולכן מותר להסיר את החרקים הנמצאים בעלי חסה ואת הכנימות שעל קליפת התפוח, מכיון שהם ניכרים ועומדים בפני עצמם (ששי"כ פ"ג סעיף מ בשם הגרשז"א).

◊ ולכן אין איסור בורר בספרים העומדים בארון וניכרים מבחוץ (ששי"כ פ"ג סוף הערה ז ארח"ש פ"ג סעיף כג בשם החזו"א והגרשז"א וכן הורה הגר"ע פריד שליט"א)

¹⁴ ששי"כ פרק ג הערה ו בשם הגרשז"א, אג"מ ח"ד סי' עד בורר יא, איל משולש פ"ט הערה פא בשם הגר"ש ואזנר.

¹⁵ רמ"א סעיף ג ומ"ב ס"ק יד.

¹⁶ מעה"ש פ"ג סעיף טו וש"כ ביבי"א ח"ה סי' לא אות ד וכ"ה בארח"ש פ"ג סעיפים כ וכא. ולכן התירו לברור כלים שנשארו על השולחן לאחר הסעודה, וכן לברור סכ"ם מן הפסולת המעורבת בהם, וכן לברור כלים שונים המונחים במקור, כיון שהם דברים חלוקים לגמרי ואינם שייכים זה לזה כלל.

¹⁷ ששי"כ פרק ג סעיף ד וסעיף כ חזו"ע שבת ח"ד עמ' רל. כגון חתיכת בשר ברוטב ומלפפונים הכבושים במים וקוביות קרח הנתונות במשקה.

¹⁸ מ"ב ס"ק טא ביאורה"ל סעיף טז ד"ה אלא, בא"ח בשלח אות יב אול"צ פרק מז אות כב.

◊ כאשר התערובת נמצאת רק **בחלק מן האוכל**, אין איסור להוציא ממנה את החלק שאינו מעורב¹⁹.

דרך תיקון

עיקר מלאכת בורר הוא **תיקון התערובת**, ולכן האיסור רק כאשר מפריד את האוכל והפסולת **בדרך תיקון**²⁰, אבל אם בורר **שלא בדרך תיקון**, או שעושה כן **בדרך אכילה**, אין בזה איסור כלל.

ברירה שלא בדרך תיקון

מצינו כמה אופני ברירה המותרים מפני שאינם **בדרך תיקון**:

- [א] מותר לברור את הפסולת מתוך האוכל על ידי שמוציא עמה **מעט מן האוכל**²¹.
- [ב] מותר להזיז את הפסולת **בתוך התערובת** מצד לצד, מפני שאין התערובת מתוקנת אם אינו מוציא את הפסולת ממנה²².
- [ג] כאשר **הפסולת מעכבת** אותו מליטול את האוכל, יכול לסלק הפסולת כדי לקחת את האוכל²³.

ברירה בדרך אכילתו

כאשר הברירה נעשית **בדרך אכילה** אין בה איסור בורר, כיון שאין מטרתו לתקן את התערובת אלא לאכול, ולפיכך **בזמן שהאוכל נכנס לתוך פיו** יכול לברור את הפסולת ממנו²⁴, אמנם לפני שמכניסו לפיו יש להחמיר לכתחילה שלא לברור אלא באופן המותר, אבל אם אינו יכול לאכול באופן אחר יש להקל גם בזה²⁵.

מקורות והוספות

¹⁹ סעיף יד. ולכן בקבוק יין שיש בו שמרים, מותר לשפוך מתוכו את היין שמעליהם, ובלבד שיהיה לא להמשיך בשפיכתו כאשר מגיע למקום התערובת עם השמרים.

²⁰ והאיסור הוא אפילו אם כוונתו להניח את שני החלקים לאחר זמן, כיון שתיקון התערובת נעשה בעצם הפרדת האוכל והפסולת זה מזה (ביאור"ל סעיף ג ד"ה היו).

²¹ מ"ב ס"ק נה סא סב ביאור"ל סעיף ד ד"ה הבורר מ"ב ס"י תקד ס"ק כ וכן באור לציון ח"א ס"י כז אות ב ח"ב ס"י מז אות כב. אמנם יש אומרים שהיתר זה שייך דווקא בזבוב שנפל על המשקה וכיצא בזה שהפסולת ניכרת בפני עצמה, אבל כאשר הפסולת מעורבת בתוך האוכל אין להתיר אלא"כ נוטל עם הפסולת הרבה מן האוכל (וכן פסק החזו"א וכמו שביארו בארח"ש פ"ג סעיף כט וסעיף סד ודעת הגרש"א שכן להיזהר בזה כמ"ש בש"כ פ"ה הערה כד).

• יש לדעת שכל דבר שאין בו איסור בורר אין בו איסור טלטול מוקצה, שכל שהאוכל מתעכב על ידי המוקצה לא גזרו חכמים משום מוקצה (חזו"א ס"י מז ס"ק טו).

²² ארח"ש פ"ג סעיף מה ומעה"ש פ"ג סעיף סה בשם הגר"ז שה"ש ופמ"ג.

²³ מ"ב ס"ק טו וביאור"ל סעיף ג סוף ד"ה לאכול שש"כ פרק ג סעיף ד והערה י, חזו"ע שבת ח"ד עמ' קפ. ויש להדגיש שמדברי המ"ב מבואר להדיא שהיתר זה הוא גם בתערובת רגילה ולא רק בשני מינים המונחים זה על זה. [נאמנם בכה"ח ס"ק כה וס"ק יט כתב דסברא זו מועילה להחשיבו כנוטל את האוכל ולא את הפסולת ולכן אין להתיר אלא אם משתמש בו מיד כדן הבורר אוכל, וכן כתב הגר"מ שטרנבוך בתשובות והנהגות ח"ב ס"י קפה אות יא ע"ש].

²⁴ שו"ע סעיף טז. דלא שייך בורר אלא במתקן העניין קודם האכילה, אבל אם בשעת האכילה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה ומותר.

²⁵ ביאור"ל ס"ד ד"ה מתוך וכמ"ש בשש"כ פ"ג סעיף יג והגר"ע פרי"ד. אכן פוסקי ספרד כתבו להקל בדבר שהיה המחובר בתולדה כגון עצמות דגים וגרעיני פרי, כיון שיש אומרים שבדבר כזה לא שייך איסור בורר כלל (אול"צ פרק לא אות ה חזו"ע שבת ח"ד עמ' קצה קצח ובמה"ש פ"ג הערה קכה התיר בכל גווני).

אמנם גם כאשר הברירה נעשית **קודם האכילה** יכולה היא להיחשב "דרך אכילה" בשלשה תנאים²⁶:

1. שמוציא את **האוכל** מתוך הפסולת ולא את הפסולת מתוך האוכל²⁷. מלבד בדברים **שדרך אכילתם על ידי הסרת הפסולת**, כגון קליפת תפוז, שאפילו מסיר הפסולת נחשב "דרך אכילה"²⁸.
2. שמוציאו **בידו** ולא בכלי²⁹. אא"כ הוא **כלי המיוחד לאכילה**, שאז נראה כמתעסק באכילתו³⁰. **יש מתירים** גם בכלי שאינו מיוחד לאכילה ממש אלא רק **לאחסון והוצאת האוכל**, אע"פ שעם הוצאת האוכל נעשית הברירה מאליה³¹.
3. שמתחיל לאכול **מיד** ולא מניח לאחר זמן³². ושיעור סמיכות הברירה לאכילה תהיה כשיעור הזמן הנצרך לו להכנת הסעודה³³, ונחשב "דרך אכילה" אע"פ שאוכל מאכל זה רק בהמשך הסעודה³⁴.

מקורות והוספות

²⁶ שו"ע סעיף א. ואם חסר אפילו רק אחד מהתנאים יהיה בזה איסור תורה, אא"כ בורר בכלי שאינו מיוחד לברירה שאסור רק מדרבנן (מ"ב בפתיחה לסי' שיט)

²⁷ דבר שהוא פסולת בשבילו ואוכל בשביל אחרים ורצונם לאוכלו לאלתר, מותר להוציאו בשבילם אע"פ שכוונתו בשביל להוציאו מן התערובת. (פמ"ג משי"ב סק"ב ששי"ב פ"ג הערה יד בשם הגרשו"א חזו"ע שבת ח"ד עמ' קפח ועי' ארחו"ש פ"ג הערה ה שצריך שהאחרים ירצו בו קודם הברירה).

²⁸ רמ"א סי' שכא סעיף יט ביארה"ל ד"ה לקלוף וכע"ז בביארה"ל סי' שיט סעיף א ד"ה מן העלין. ואפילו אם יכול להימנע מברירה על ידי שיחתוך את הפרי לשנים ויוציא את האוכל אינו חייב לעשות כן (בא"ח בשלח אות ו ששי"ב פ"ג הערה לד בשם הגרשו"א חזו"ע ח"ד עמ' קצ ועי' ששי"ב פ"ג הערה צה).

• ולכן אע"פ שאסור לשרות פירות וירקות במים בכדי להפריד מהם את הפסולת והלכלוך, מ"מ יהיה מותר לשטוף אותם במים כאשר עושה כן בסמוך לאכילה, משום שכך הוא דרך אכילתם על ידי שמסיר מהם הלכלוך (ששי"ב פ"ג הערה נב חזו"ע ח"ד עמ' ריז ארחו"ש פ"ג הערה קכט בשם הרבה פוסקים ועיי"ש שדעת החזו"א לאסור).

²⁹ ואסור בין בכלי המיוחד לברירה ובין בכלי שאינו מיוחד לברירה אינו אסור אלא מדרבנן (מ"ב בפתיחה לסי' שיט).

³⁰ כגון הכף והמזלג אשר אוכל עמם, כיון שאינו אלא כידא אריכתא (אול"צ ח"א סי' כז חזו"ע ח"ד עמ' קעג). אמנם כאשר אינו אוכל עם הכף והמזלג, אלא לוקח אותם רק לצורך הברירה, ואין מטרתו כדי שלא יתלכלך אלא כדי שישעו לו בברירה, נחשב כבורר בכלי ואסור (אג"מ ח"א סי' קכד).

³¹ כגון למזוג תה מקומקום שיש בו מסננת (ששי"ב פרק ג הערה קמ בשם הגרשו"א והערה קפח בשם החזו"א חזו"ע ח"ד עמ' רטז). אמנם יש מחמירים שאע"פ שעיקר הכלי אמנם לא נעשה לברירה מ"מ המסננת שבו נעשית כדי לברור ונחשב כלי המיוחד לברירה (כה"ח ס"ק קיג אול"צ ח"ב פרק לא אות יא ארחו"ש פרק ג הערה פה)

³² היתר זה שייך גם כשבורר בשביל אחרים לצורך אכילה לאלתר, אע"פ שאינו אוכל עמהם (רמ"א סי' ס"א מ"ב ס"ק ו חזו"ע שבת ח"ד עמ' קפג דלא כהכה"ח ס"ק יג).

³³ שעה"צ סי' תרי"א סק"ט. וכן הורה הגר"ש כמ"ש בארחו"ש פ"ג הערה נא. ואמנם יש שנתנו שיעור לא יותר מחצי שעה (חוט שני עמ' עז חזו"ע ח"ד עמ' קפ).

³⁴ רמ"א סעיף א ומ"ב סק"ה. והיינו אפילו כאשר אוכל את המאכל שברר רק במנה השניה (ששי"ב פ"ג הערה רטו בשם הגרשו"א).

◊ ואע"פ שנשאר מן האוכל שברר גם לאחר אותה סעודה, או אפילו לסעודה אחרת, אין בכך כלום, ובלבד שלא יתכוון לברור יותר מהנצרך לסעודה (מ"ב סק"ה)